

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- запропоновано власне визначення поняття "регіональне управління", під яким розуміється вид діяльності по розробці, реалізації та регулюванні комплексу цілей, заходів та дій, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на основі взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів;

- визначено систему цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів;
- дістала подальшого розвитку структура регіонального управління, яка, на відміну від існуючих, вирізняє державне регіональне управління, що проводиться державними органами влади, і внутрішнє управління регіонів, що здійснюється органами регіональної влади та місцевого самоврядування.

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети – вдосконалення теоретико-методичних засад еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіонів. У ході дослідження вирішено такі основні завдання:

- проведено аналіз існуючих підходів до розуміння суті управління збалансованим розвитком регіонів;
- досліджено структуру регіонального управління;
- визначено систему цілей управління еколого-збалансованим соціально-економічним розвитком регіонів.

Отже, при формуванні засад еколого-орієнтованого соціально-економічного розвитку в Україні повинен бути врахований принцип рівноваги та гармонійного співіснування економіки, соціуму і природного середовища з визначенням місця інтелекту людини як основного інструменту їх забезпечення. Управління розвитком регіонів має забезпечити збалансованість соціальної, економічної та екологічної сфер. При цьому соціально-економічна система повинна мати еталонну систему – модель збалансованого розвитку, всі компоненти якої взаємоузгоджені, а система цілей не тільки визначена на загальнотеоретичному рівні, але й доведена до конкретних завдань та запланованих результатів, кількісних критеріїв їх оцінювання, без чого неможливе ефективне управління.

Література: 1. Акімова Т. А. О нечувствительности экономики к экологическому кризису / Т. А. Акімова // Энергия. – 2006. – № 4. – С. 48–52. 2. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с. 3. Analysis of the Responses to the UK Government's Consultation Paper on Sustainable Development: Opportunities for Change. – May, 1999. – 89 p. 4. Концепція державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.logincee.org/remote_libraryitem/21216?lang=uk. 5. Вахович І. М. Теоретико-методологічні основи формування і реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук / Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2008. – 552 с. 6. Герасимчук З. В. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. С. Кондіус. – Луцьк : Надстир'я, 2010. – 412 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
доцент Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до редакції
21.03.2011 р.

УДК 338.27

Колмакова О. М.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Анотація. Теоретично описано механізм прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи, дія якого сприятиме підтримці стійкого функціонування підприємницьких структур у період кризи.

Анотация. Теоретически описан механизм прогнозирования и быстрого реагирования на событие наступления кризиса, действие которого позволит обеспечить стойкое функционирование предпринимательских структур в период кризиса.

Annotation. The mechanism of the forecast and quick reaction on event of the coming the crisis is theoretically described, whose action will allow to provide steadfast operating the business structures at period of the crisis.

Ключові слова: економічна безпека, криза, прогнозування.

Майже всі підприємства світу (і великі корпоративні об'єднання, і малий бізнес) виявилися неспроможними протистояти кризі 2008 – 2009 років. У світовій економічній практиці не знайшлося механізму, щоб зміг запобігти цьому явищу. Велика кількість підприємств збанкрутіла, а ті, що утримались, зупинили реалізацію інвестиційних проєктів, скоротили робітників, були вимушені скоротити розмір обігових коштів. Від подібних форс-мажорних випадків незастраховані ні підприємства, ні економіка країни. Нагальною стає потреба в розробці захисного механізму, який би дозволяв, з одного боку, попередити настання кризи, а з іншого – зменшити збитки та втрати від її настання.

Над вирішенням проблем управління підприємства в кризовому стані працюють такі вітчизняні та закордонні вчені, як: І. Бартон [1], Бєлих Л. П. [2], Квасніков В. П. [3], Кочеткова О. В. [3], Сушко З. М. [3], Ж. Женере [4], Кейнс Дж. М. [5], Коротков Е. М. [6], Ю. Розенталь, Рябова Т. Ф. [7] та ін.

Перед кожним підприємством стає питання – як на них відіб'ється економічна криза. Ще Кейнс Дж. М. говорив про те, що криза – це характерна риса економічного циклу, що виявляється в раптовій зміні тенденції збільшення на тенденцію зменшення.

Науковці І. Бартон [1] та Зуб А. Т. [8] вважають кризу непередбачуваною, малоймовірною подією, здатною загрожувати життєдіяльності організації, що характеризується невизначеними причинами і важко передбачуваними наслідками, що вимагає прийняття негайних рішень.

Салила С. Я. [9], Орехов С. А. [9], Медведєв С. Ю. [9] та Чернявський А. Д. [10] вважають, що криза дійсно негативне явище, але передбачуване. Тобто криза – це фаза розбалансованості діяльності суб'єкта, що хазяює, і втрачених можливостей керівництва на фінансові відносини; переломний етап у функціонуванні будь-якої системи,

на якому вона піддається впливу ззовні чи зсередини, що вимагає від неї якісно нового реагування. Інакше кажучи, повертаючись до визначення Кейнса Дж. М., криза – це циклічне явище, а, відповідно, передбачуване.

Але й ті, й інші науковці наголошують на тому, що кризовий стан вимагає прийняття негайних якісно нових рішень. Відповідно й ті, й інші науковці згодні, що підприємству потрібний механізм прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи. На жаль, у роботах перелічених науковців не наведений необхідний організаційний та математичний апарат, який дозволяє описувати процеси, що відбуваються в економіці та на підприємстві, за допомогою яких можна прогнозувати майбутні кризи.

На основі всього вищезазначеного автором була поставлена мета – теоретично описати алгоритм побудови прогнозовної складової економічного механізму прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи.

Особливістю кризи є те, що вона, будучи навіть локальною чи мікрокризою, як ланцюгова реакція може поширюватися на всю систему чи всю проблематику розвитку, тому що в системі існує органічна взаємодія всіх елементів, і проблеми не зважуються окремо. Але це виникає тоді, коли немає управління кризовими ситуаціями, немає заходів локалізації кризи і зниження її гостроти чи, навпаки, коли здійснюється обмірювана мотивація розвитку кризи (можливо і таке). За можливістю виявлення кризи в науковій літературі розподіляють на явні та латентні. Для розпізнавання латентної стадії кризи в комерційній організації у статті запропонований метод уловлювання слабких сигналів. У цьому зв'язку під "слабким сигналом" загрози розуміється первинна інформація про ті ранні симптоми дисбалансу в економічній системі країни та господарській системі організації, які будуть свідчити про те, що система з найбільшою вірогідністю буде йти до втрати економічної стійкості.

Відповідно в основі прогнозного блоку економічного механізму прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи має бути система показників-сигналів, що характеризують стан економічної стійкості. Доцільно поділити показники-сигнали на ті, що оцінюють:

1) зовнішню економічну стійкість, характеризують здатність підприємства адаптуватися до впливу природних, економічних, політичних, соціальних, демографічних і виробничо-технологічних факторів зовнішнього середовища. Рівень зовнішньої економічної стійкості залежить від обраної підприємством позиції на зовнішньому ринку;

2) внутрішню економічну стійкість, характеризують здатність підприємства відповідати на зміну виробничих, інформаційних, трудових, фінансових ресурсів і соціальної сфери найбільш оптимальними рішеннями;

3) галузеву економічну стійкість, характеризують здатність підприємства знаходити оптимальні співвідношення при взаємодії з підприємствами агропромислового комплексу в процесі інтеграції інтересів.

Алгоритм дії прогнозовної складової механізму має такі кроки:

Етап 1. Зібрати дані за аналізований період щодо господарської діяльності підприємства. Оцінити економічний стан підприємства взагалі. Якщо відхилення фактичних значень основних показників, що характеризують економічний стан, від нормативних не виявлено, то необхідно провести діагностику економічного стану підприємства на наявність латентної кризи.

Етап 2. Для діагностики економічного стану підприємства на наявність латентної кризи необхідно сформулювати набір слабких сигналів про загрозу виникнення кризи на основі системи показників (x_i). Усі показники систематизуються по групам ($Y_j = f_i(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n)$). Система показників для кожного підприємства обирається окремо залежно від масштабів та галузевих особливостей підприємства.

Етап 3. Для кожного сигналу визначити шкалу значень, що дозволяє оцінити ступінь виразності (відхилення) даного сигналу за шкалою. Для кожного показника приймається своя шкала нормативів. Для певних показників вона є нормативною (наприклад, для показників платоспроможності), а для деяких визначається індивідуально (наприклад, для показників рентабельності).

Для розпізнавання стадії латентної кризи слід використовувати нечітку функцію приналежності, що дозволяє залежно від значень масштабності загрози й інтенсивності сигналів діагностувати або наявність прихованої кризи в організації, або потенційної кризи і спрогнозувати в такому випадку настання латентної кризи.

Для оцінювання та опрацювання лінгвістичних показників, що характеризують економічну стійкість підприємства, сформуємо єдину шкалу з трьох якісних рівнів (лінгвістичних термів): Н – низький рівень відхилення показника, С – середній рівень, В – високий рівень.

Далі на даному етапі необхідно збудувати функції належності нечітких рівнів (темів) {Н,С,В} для вхідних параметрів та функції належності нечітких рівнів результуючої змінної (Y). Задаються параметри функцій належності для всіх нечітких рівнів усіх змінних. За допомогою функцій належності значення вхідних змінних переводяться в значення лінгвістичних змінних (процес фазифікації – перехід до нечіткості) та в подальшому використовуються як якісні.

Етап 4. На даному етапі формується нечітка база індикаторів, яка є сукупністю нечітких експертно-лінгвістичних правил, в результаті дозволяє отримати нечіткий логічний висновок стосовно визначення рівня економічної стійкості підприємства. Формування набору правил повинно виконуватися за умови, що правила не повинні перетинатися та дублюватися.

Для всіх груп вхідних параметрів формуються таблиці вирішальних правил та на їх основі виводяться системи нечітких логічних рівнянь. За кожною групою показників і в цілому по організації сформувати два інтегральних показники істинності сигналів та сумарної сили сигналів. За результатами цих розрахунків визначається: масштабність сигналів та інтенсивність сигналів про загрозу кризи:

1) масштабність сигналів про прогнозований рівень кризи (тобто прогноз масштабності кризи за кожним напрямом економічної стійкості, а також по організації в цілому). Масштабність кризи характеризується по широті охоплення, тобто аналізується кількість напрямів економічної стійкості організації, де можливий розвиток кризових процесів;

2) інтенсивність сигналів про загрозу кризи за кожною групою показників економічної стійкості, що характеризують різні сфері діяльності. Інтенсивність сигналів характеризує кризу по глибині охоплення, тобто по глибині розвитку кризових явищ в організації.

Для цього пропонується ввести два проміжних показники: S – інтегральний показник дійсності сигналу і F – інтегральний показник сумарної сили сигналів про загрозу прихованої кризи.

Для розрахунку масштабності загрози латентної кризи за кожною групою показників або у цілому по організації пропонується використовувати таку формулу:

$$S = M/n, \quad (1)$$

де M – масштабність сигналів про загрозу схованої кризи;
n – кількість аналізованих показників за групою в цілому або по організації.

Масштабність сигналів про загрозу кризи характеризується широтою охоплення і дає уявлення про кількість сфер, охоплених латентною кризою, чи який розвиток кризи можливий найближчим часом.

Інтенсивність загрози кризи пропонується розраховувати за формулою:

$$I = F / (n \cdot r), \quad (2)$$

де I – інтенсивність сигналів про загрозу латентної кризи;

r – розмірність шкали числових значень сигналів.

Масштабність і інтенсивність сигналів про загрозу кризи пропонується оцінювати за шкалою, наведеною в таблиці. На думку автора, дана шкала має оптимальну градацію, основу на стандартних визначеннях п'яти рівнів. В її основі лежать три види нечіткої множини, що належать універсальній (повній) множині – "низька", "середня", "висока". Але для більш точної оцінки масштабів та інтенсивності кризи науковці пропонують вводити модифікатор, якому відповідають слова "дуже", "більш-менш", "набагато більше" та ін. [3; 11]. У даній роботі автор зупинився на модифікації лише двох видів – "низька" та "висока", ввівши модифікатор "дуже". Оскільки оцінювати масштабність й інтенсивність сигналів про загрозу кризи пропонувалось на основі відхилення значень фактичних показників від нормативних, то градація шкали, наведеної в таблиці, оснований на принципі, чим більше відхилення, тим більше вірогідність настання кризи.

Таблиця

Лінгвістична оцінка масштабності й інтенсивності сигналів про загрозу кризи [11]

№ п/п	Чисельне значення показника	Лінгвістична оцінка показника	Прогноз
1	До 10 %	Дуже низька	Потенційна криза
2	10 – 20 %	Низька	
3	20 – 40 %	Середня	Латентна криза
4	40 – 70 %	Висока	
5	70 – 100 %	Дуже висока	

Етап 5. Як уже зазначалось, для діагностики економічного стану підприємства на наявність латентної кризи необхідно сформулювати набір слабких сигналів про загрозу виникнення кризи на основі системи показників (x_i). Оцінку економічної стійкості за кожною групою показників можна здійснити за такою формулою:

$$Y_j = f_i(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n). \quad (3)$$

Відповідно загальна модель розвитку економічної стійкості підприємства має такий вигляд:

$$P_k = f_i(Y_1^k, Y_2^k, \dots, Y_n^k), \quad (4)$$

де k – аналізований період.

Відповідно прогнозна модель:

$$P_{k+1} = f_i(Y_1, Y_2, \dots, Y_n). \quad (5)$$

Результатом прогнозного моделювання для певного часового періоду є один із можливих інтервалів P_1, P_2, \dots, P_k динаміки. Прогнозна модель фактично складається із окремих підмоделей за допомогою введення додаткових фіктивних змінних "У" одного рівня.

Запропонований підхід до оцінки економічної стійкості підприємства дозволяє формувати модель не лише з урахуванням специфіки країни та самого підприємства,

періоду часу, але й із можливістю прогнозувати кризове явище, включаючи всі можливі сценарії розвитку подій.

Інформаційною базою для проведення аналізу стану економічної стійкості організації з метою виявлення латентної кризи є бухгалтерська і внутрішня звітність. Практичне застосування запропонованого прогнозного блоку, безумовно, не може здійснюватися без програмного забезпечення. Доцільніше розробляти не окрему програму, а структурну складову таких програм, як 1-С, Грос Би, Парус, Оракл та ін. Наукова новизна проведеного теоретичного дослідження полягає в тому, що автором закладені основи побудови економічного механізму прогнозування та швидкого реагування на подію настання кризи.

Таким чином, запропонована складова механізму антикризового управління дозволить своєчасно діагностувати загрозу кризи, визначивши одночасно її масштаб, а також визначити причини кризи, розробити і прийняти відповідні антикризові управлінські рішення, впровадити в дію і контролювати виконання антикризових рішень. Даний блок механізму антикризового управління дасть змогу підприємству не лише своєчасно діагностувати кризу, а й на основі отриманих результатів розробляти і впроваджувати заходи з її подолання, що, у свою чергу, дозволить уникнути процедури банкрутства і ліквідації підприємства. В подальшому в прогнозному блоці (через те, що значення фінансово-економічних показників можуть істотно розрізнятися) для характеристики економічної стійкості організації різного профілю і масштабів діяльності, навіть у межах однієї галузі, слід робити оцінку показників на основі вивчення динаміки відхилення показників за визначений період. Для цього має бути використаний індексний метод. Кожен аналізований показник становить індекс зміни якого-небудь показника, що характеризує стійкість організації.

Література: 1. Бартон И. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься / Бартон Л., Шерекир Г. – М.: ИД "Вильямс", 2003. – 156 с. 2. Бельх Л. П. Реструктуризация предприятия : [учебн. пособ.] / Бельх Л. П., Федотова М. А. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 399 с. 3. Квасніков В. П. Основні задачі розвитку та сучасний стан інтелектуального управління / В. П. Квасніков, О. В. Кочеткова, З. М. Сушко // Наукові праці ДонНТУ. – 2009. – № 16. – С. 147–151. 4. Женере Ж. Введение в экономику : [учебное пособие] / Женере Ж. – М.: Анор, 1995. – 192 с. 5. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М.: ИНФРА-М, 1993. – 371 с. 6. Антикризисное управление : [учебное пособие] / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 432 с. 7. Дондуков А. Н. Антикризисное управление и реструктуризация предприятий в РФ / А. Н. Дондуков, Г. Б. Юн, Т. Ф. Рябова. – М.: Изд. дом "Грааль", 2001. – 464 с. 8. Зуб А. Т. Антикризисное управление : [учебное пособие для студентов вузов] / А. Т. Зуб. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 319 с. 9. Салыга С. Я. Отдельные проблемы антикризисного управления предприятиями / Салыга С. Я., Орехов С. А., Медведев С. Ю. – М.: Диалог-МГУ, 2000. – 149 с. 10. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: теория, практика, инфраструктура / А. Д. Чернявский. – М.: Бек, 2002. – 544 с. 11. Броило Е. В. Управление экономической устойчивостью организаций сферы предпринимательства в условиях кризиса [текст] / Е. В. Броило // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера : Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2009. – № 1 – С. 19–42.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Раєвнева О. В.

Стаття надійшла до редакції
26.04.2011 р.